ARMENIA Journal en langue Arménienne fondé à MARSEILLE en 1885

ԱՐԱՐԱՏ

ԼՐԱԳԻՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԱՅԼ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ամբողջ 31րդ տարեշրջանի (1915 օգոստոս–1916 յուլիս) բաժնորդագինն է 20 ֆրանգ. Թիւրքիոյ և Պարսկաստանի համար 10 ֆրանգ, կամ Եւրոպական բաժնորդագինն է 2 ֆրանգ. Թիւրքիոյ և Պարսկաստանի համար 1 ֆրանգ.։ Նամակ կամ դրամ ղրկել այս հասցէով.

M. PORTOUKALIAN
Directeur du journal *Armenia*
MARSEILLE (France)

ԼԱ ՏԱՐԻ
ԹԻՒ 12

1915 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 20 Դ.
(Ն.Տ. 1915 Հոկտեմբեր 7)

ՊԱՏՄԱՆՆԵՐ

Խմբագրութիւնը եթէ հարկ համարի, համառօտելով և կամ մասամբ միայն կը հրատարակէ իրեն ղրկուած գրութիւնները։ Պարտաւոր չէ վերադարձնելու չհրատարակուած ձեռագիրները։

Յանուցումներ կընդունուին հայերէն և ֆրանսերէն լեզուով։

Յանուցման 1 միլլակ գիրը 1 սանտիմ կարժէ. 1 գլխագիրը 2 սանտիմ։

Les annonces en français et en arménien sont reçues au bureau de la Rédaction : Place Alexandre-Labadié ,17

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ "ԱՐԱՐԱՏ„Ի ԼԱ ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻՆ

(1915 ՕԳՈՍՏՈՍ — 1916 ՅՈՒԼԻՍ)

Ամբողջ 31րդ տարեշրջանի (1915 օգոստոս–1916 յուլիս) բաժնորդագինն է 20 ֆրանգ (4 տոլար ամերիկեան կամ 7 րուբլի և 50 կոպէկ ռուսական) ամէն տեղի համար, ի բաց առեալ Թիւրքիոյ և Պարսկաստանը, ուր կը ղրկուի կէս բաժնորդագնով, այսինքն ամբողջ տարեշրջանի համար 10 ֆրանգ բաժնորդագնով։ Կարելի է բաժնորդագրուիլ նաև քանի՛ ամիս համար որ ուզուի, ամսեան 2 ֆրանգ (40 սէնթ = 75 կոպէկ հաշուելով, կամ 1 ֆրանգ Թիւրքիոյ և Պարսկաստանի համար։

Յայտնի է արդէն իւէ անանք որ «Արմէնիա» Օժանդակ» ալբանագրուած են մեր հրատարակած Օժանդակութեան կանոնագրին համեմատ, իրաւունք կունենան Արմէնիա առանալու, քանի՛ անձի համար որ ուզեն իրենց ստացած լրագրի ծրարին մէջ դրաւելով և կէս բաժնորդագնով, այսինքն ամբողջ չրջանին համար 10 ֆրանգով կամ ամեակն 1 ֆրանգով կարելի է նաև Օժանդակի նշանակած բաժնորդի հասցէին ուղղակի ղրկել Թերթը, 12½ ֆր. (2½ տոլ.) բաժնորդագնով։

Տ. ՓՈՐԹՈՒԿԱԼԵԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

	ֆր. սանտ.
Ս. Հայ դիւցազուհի մը Բ. տպագր.	,40
Բ. — Է. (Սպառած)	
Ը. Թիւրքիոյ Հայերն եւ իրենց պրացիէր (Գրեց Մ. Աբեղեան)	,50
Թ. «Արեւելեան» լուսարար (Ա. տարի)	1,40
Ժ. Վրէժ	,20
ԺԱ. Թաղաս Բագարիս	,20
ԺԲ. Նուագներ Մ. Փաթրատոսեան (Պրած առաձնատուներէն)	,15
Ժ. Մի պատկառ հայրենեաց (Պալկարիոյ Յեղափոխութեան Ժամանակագրութիւնը)	1,10
ԺԴ. Մի՛ գրպիք	,20

Մասնաւոր գործ ղրկելու փոխարէն ծախսը կը վճարուի հրատարակչէն։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ազգ. — Կապրի Հայաստանը. — Նամակ Ամերիկայի Միացեալ-Նահանգներէն (Ֆրէզնօ). — Վանէն լուրեր. — Ռուսեւ-Թիւրք պատերազմը եւ Հայերը. — Պաշտօնական յայտարարութիւն. — Տեղական. — Ճանապարհիս. — Ֆրանսական ռազմավայրէն. — Պուլկարիան Թիւրքիոյ կը յանձնէ Թիւրքահպատակ քրիստոնեայները. — Համեւրոպական պատերազմը. — Յանուցումներ։

ԱԶԳ

Մեր շնորհակալութիւն կը յայտնենք «Արեւելեան»ի այն հաճախկիրներին, որոնք ոչ լոկ խօսքով, այլ գործքով իրենց հաճակրութիւն ցոյց տուած են, ներկայ տարեշրջանի Ա. Թուին մէջ մեր ըրած դիմումին պատասխանելով եւ մի քանի կանխավճար բաժնորդներ գտնելով։ Բայց Թերթը առուաբացնելու համար մեր նշանակած բաժնորդների Թուէն շատ հեռու կը գտնուինք։ Ուստի մեր եռանդուն հաճախկիրներէն ու աջակից ուզողներէն կը խնդրուի կրկնապատկել իրենց ջանքերը։

Ա՛ւ այժմ, որոշած ենք հրատարակել «Արեւելեան»ն մերթ ընդ մերթ 6 երեսով ինչպէս այս Թիւը։

ԿԱՊՐԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ

Ո՞րքա՛ն ժանեմի չէ Հայաստանի պրիւպումիւնը իր ամբողջ ժանրամասնութիւններով. անհանելին մեծ է կարաստը. մէկ տարիէ ի վեր Թիւրքահայերը հաւիկ-հաւիկ և զանգուած-զանգուած բանի մանը պղտնիկին Թիւրքիոյ խորխորատին տակ. բայց վերջերս համառատած տարտիքը պլիս ամէն տանման անցաւ և չտեսը ազէատի մեծութեան պիտոյ չշմեցան պահ մը։ Շշմեցաւ նոյն իսկ կովկասը երբ 200 հազար Հայ անպաշտպան վխրտականներ իր գրնները բախեցին. բայց այդ եղաւ լոպէական, որովհետև երբ մշակը ցրուեցաւ, Հայաստանի հարիւրները ինք զինք ցոյց տուաւ ու այն տանն տեսան որ ամէն ինչ կորած չէր և պէտ անդրադարձան որ մոքտիլ վերջնական ժամուան դէմ. ու կամաւորներու գունդերը վրաստանէն, փոխադրականները անվերջ կովկաս հասցնելէ վերջ։ Անոնք գարձեալ մտան մեր նուիրական, մեր պապենական Հայաստանի գրնդերէն ներս, ուրկէ խիտ, ուրկէ ամրապինդ կազմով մը. և հիմայ տանդք բանդակ հայութեան վրէժխնդիր կ՚ելնուած, կարհամարհին ցուրտը, կարհամարհին մահը, կարհամարհին ամէն ինչ, որովհետև անանց հանար հայրենիքը բարձրագոյնն է ամէնսէրբ, արիւնոտ Հայաստանի ոգին պրիվէր է ամէն պաշտամունքէ։

Կովկասը չտեսաւ պատերազմ և չյուսահատեցաւ. մէկ կողմէ պատերազմական ապրանքով հազարաւոր սոխալուկներուն, միւս կողմէ ամրացաւ կարիճ և ամէնուս սրտի հառաչ հայ կամաւորներու չարքերը։

Ուրիշ ամէն ինչ կորած չէ։

Ուրիշն պատճառութիւն է յուսահատիլը, որովհետև պարպապետ մը Թշնամիներուն այժ ատ կը նըշանակէ այդ. ուրիշն պէտք է շարունակել հայ կռիւը, գոյատեւման և ազատութեան կիւր ատելի կատապի Թափով մը, ատելի վրէժխնդրական խանդով մը, որովհետև մեր անվերջհատութիւնն է որ պիտի յարգութիւնը Թշնամիներու ծնկներուն, մեր Թշնամիներու՝ որոնք ուշ Թէ կանուխ պիտի ընկճուին մեր յամառութեանէն։

Հայաստանը կորած չէ. ան դեռ կը կռռի անհատասար և տարբ կորովով մը։ Հայեր կը մեռնին, բայց Հայութիւնը կապրի, ուրիշն կապրի և ազգը. և մինչ հայ ազգը, որ քառասուն դարերու փառաւոր պատմութիւն մը ձգած է իր ետին, կընայ ապրիլ անհայրենիք և ան է այդ Հայրենիքը եթէ ոչ Հայաստանը։ Մեր յոյսերը, մեր նախնիքներու, մեր անմահներու պիրիվանները այնտեղ կը հանգչին. մեր պատմութիւնը, մեր փառքը Հայաստանի ձորերէն ու գաշտերէն կը նշուին աչքառնելի և ուրիշն ամէն Հայ ձգտում պիտի հան կը սեռի։

Հայաստան չմեռնիր քանի կապրի հայ ոգին։ Ազգերու մահը նիւթական անհրաժեշտութեան կամ եւրոպական բարոյականի չէ այլ բարոյական. երբ կը մեռնի այդ բարոյականը, ազգային պիտակցութիւնը, կը մեռնի և հայրենիքը։

Երբ պարսիկ ոսոխական ճնշման էր ենթարկուած Հայերու արիւնի աստղանին մէջ լոպանք առաւ անբացատրելի անասնութեամբ մը, Տարկաւ գըտնուեցան այն ատեն ալ Հայեր որ ըսին. այլևս լմնցանք, ա՛լ Հայաստանը մեռաւ։

Երբ Թիմուրլանկ իր և իր գազանին միսնարնեայ ախորժակին համար կոխոտեց Հայաստան՝ բնակչութիւնը մեծ մեծ մինչև վարը, ամ տարակոյս պանուհցան Հայեր որոնք մեռածներուն ետեւէն ի տես բայպանչիկին — ա՛լ ոչ մէկ յոյս, կորաւ Հայութիւնը, մեռաւ Հայաստանը —։

Բայց... բայց անոնք մեռած վերջ գարեր անցան. մեր հզօր ոգիերն չատեր կորան, ու Հայաստանն ապրեցաւ իր Հայերով։

Դեռ օրհասի մէջ ապրող Հայերը կան Հայաստանի և կիլիկիոյ մէջ, պէտք է փրկել զանոնք. յուսահատելու ժամանակ չէ. պէտք է ազատել այդ ծառայողները։ Մեր Հայրենիքը կը մեռնի եթէ մենք չենք ուզեր որ ան ապրի։ Մեր ոգիները կը մեռնին եթէ մենք չենք ուզեր ապրիլ։ Մեր ոգիները կը մեռնին եթէ մենք չենք ուզեր ապրիլ։ Մեր ոգիները կը մեռնին եթէ մենք չենք ուզեր ապրիլ։

Ա՛հա այն ատեն կապրի և մեր հայրենի ու ազգային Հայաստանը։

Թ. ՆԳԻՇԵԼ

ՆԱՄԱԿ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԻՑԵԱԼ-ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԷՆ

Ֆրէզնօ, 21 սեպտ. 1915

Ֆրէզնօյի վաճառականներին հաստատութիւնը իր ժամանակին Արմենիան տեղեկացուցած եմ Ֆրէզնօյի վաճառականներու հանգանակութեանը. իսկ այժմ ալ մի քանի խօսք իր կատարած հանգանակութեան մասին։ Երբ վաճառականներու յանձնախումբը կը խորհէր մեր և

կամ ինչ ձեռվհանդանակութիւն կատարել մասին, յանձնախմբի անդամներէն պ. Մ. Այվէհան առաջարկեց որ բոլոր վանեցիներ իր տան հաւաքարին և ինք պատրաստ է հազար օրուայ հայկերոյթի պէտքը։

Սյն հաւաքոյթի տեղի ունեցաւ օգոստ. 20ի կիրակին, Սկզմայի իր այրին տան մէջ։ Ներկայ էին մօտ 30 այր մարդիկ և 8.10 կանայք։ Ուխտէն վերջ, օրուայ առաւոտեան Պաղտասար փէօխիկեան բացատրեց հաւաքուելու նպատակը և կոչ ըրաւ քահանան յայն բանալու և երկրի մեր եղբայրներուն օգնելու։ Օր. Աստղիկ Այվէհանի արտասանութենէն վերջ բացուեցաւ հանդանակութիւնը և 2 հոգի մանանակցեցան տոլար 50ով և մի ուրիշ 25ով, 20ով և 5ով։ Հանգանակութենէն արանց մէջ միայն չորս-հինգ հատ էր որ Տիկին Աբրահամ փէօխիկեան 5 տոլար տալով առաջարկեց բոլոր ներկայ կանանց որ անոնք ալ մանանակցին. բոլորն ալ անխտրաբար մանակցեցան և կանանց առաջը եղաւ 45 տոլար։ Իսկ այդ օրուայ հանգանակութեան գումար հասաւ 463 տոլար և 10 աէնթի որ պիտի ղրկուի վեհափառ կաթողիկոսին, կովկասի մէջ գրաւած գպրոցներուն բաշխելու համար։ Մինչ 30 38 անձէն այսքան դրամ հանելը յայտնի էր թէ ան չէր և այս պատճառաւ ալ ժողովը չատ կոչ ապաւորութեան տակ մնկնեցաւ։ Յաւելի էր որ կարգ մը անձնաւորութիւններ չէին ուզած ներկայ գտնուիլ և ետէր մը առաջ գրի թղթատուներին։ Յանձնախումբն իր հանգանակութիւն գտնած ալ պիտի չարունակէ և վստահ է թէ գէթ 600 տոլարի պիտի կրնայ հասցնել։

Պաղտիկ ԽԱՉԿՈՆՑ

ՎԱՆԷՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ամէնեսի նախորդ թուին մէջ հրատարակուած այն լուրը թէ վանի Եղեռնեան վարժարանը, ի միջի այլոց, բացառապէս եղած է, գործադրէս կը հաստատուի նոյն վարժարանի հիմնադիր-տնօրէն Տիար Համբարձում Եղեռնեանէ որ Եգիպտոս կը գտնուի այժմ, խմբագրութեան ուղղած մէկ մանաւոր նամակով, ինչպէս յայտնի է, Տ. Հ. Եղեռնեան 2 տարիէ ի վեր վանէն եղած կը շրջէր զանազան քաղաքներ, իր հիմնած բարձրագոյն վարժարանը լիսէի մը համապատիճան վիճակին բարձրացնելու համար նիւթական և բարոյական օժանդակութիւններ հայթայթելու նպատակով. իսկ այդ միջոցին պատերազմը վրայ հասած և իրեն հարկադրած էր արտասահման մնալ։ Անտարակոյս քաղուած մը կը դնենք այսօր Տ. Հ. Եղեռնեանի վերոյիշեալ նամակէն և մենք ևս յոյս կը յայտնենք որ վստահարականի բաղդը որոշուելէն յետոյ, Հայ ազգը պատեհ պիտի ունենայ իր օժանդակութիւն չխնայել բազմացուած տարածճանին բարձրացնելու համար վանի կրթական անվհատ գործիչ Տ. Հ. Եղեռնեանի այդ բազմարդիւն վարժարանը։

... Ափսո՛ս, վան այսօր աւերակոյտ մ՚է դարձած եւ 40 տարուայ անդուլ ճգանցս արդիւնքն եղող սիրելի վարժարանս ալ անոր ծխացող մոխրակոյտերէ մին...։ Քանի մ՚օր առաջ էր որ հազար նեղութեամբ հազիւ իգդիր հանիլ յաջողած փոխանորդէս հապճեպով գրուած նամակ մը ստացայ, որովհետև կը նկարագրէր գաղթի մանրամասնութիւնները, ուսուցչական խմբի, աշակերտներուս, ընտանիքիս ցրուիլը եւ ճանապարհին խառնիխուռն, հետիոտն, մերկ գրեթէ, անօթի եւ ծարաւ փախչելու պարագան. կը գուժէր վանի հրկիզումը, որուն մէջ մեր դպրոցը բացառութիւն չէր կրնար կազմել անշուշտ, շատ մը սիրելիներու եւ ծանօթներու մահերը եւայլն եւայլն։

Աւա՛ղ, ինքզինքս կորսնցուցած, ինչ գրելը անգամ չգիտեմ։ Այնպիսի վի՛շտս լամ, հայրենիքիս աւե՛րը ողբամ, ամբողջ Տաճկահայութի՛ւնը աւարառ թէ Հայութեան ու Հայաստանի վրայ ագամ...։ Ցոյս մը, միակ յոյս մը կայ որ ապրելու համար ոյժ կուտայ ինծի եւ այդ յոյսը վաղուան յոյսն է, բոլորիս ալ վարդագո՛յն ... յոյսը։

ՌՈՒՍԵԱԹԻՒՐՔ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ

Գարաբիլիսէէն «Հորիզոն»ին հեռագրած են 17 30 սեպտեմբերին թէ Սասունի ապստամբութեան պարագլուխները փափախանը և Ռաբէնը 25 ընկերներով կտրեր են թիւրք զօրքերի չղթան և անձնատ հասեր կարաքիլիսէ արդէ կը մնկնին Իգդիր։

— Սև ծովի եզերքը գտնուող Ֆաթսա քաղաքէն նաւակով Սխտում հասած փախստական Հայեր սարսափելի իրողութիւններ պատմած են Հայերի վիճակի մասին։ Ֆաթսայի քահանան 600ի չափ կտրիճներով յարձակեր է բարձրանալ սարերը, ծովէն կամ ցամաքէն օգնութեան ըսպասելով։

— Նախկին փոխարքայ կոմս Վորոնցով-Դաշկովի թիֆլիսէն մեկնելուառեն, կովկասի Հայոց Բարեգործական ընկերութեան նախագահ Տիար Յամոն Յարութիւնեան կըրթական և բարեգործական ընկերութիւններէ կոմսէն ուղերձ մը կարդացած է որի ի պատասխան հետեւեալը ըսած է նախկին փոխարքան։

«Իմ սրտագին շնորհակալութիւնն եմ յայտնում ձեզ, հայոց ընկերութիւնների համար, և ցանկանում եմ, որ ձախկեն և յաջող լինեն իրենց գործունէութեան մէջ. իսկ ինչ վերաբերում է Յանկահայերի ցանկութիւններին, ես հաւատացած եմ, որ այս պատերազմը, ինչպէս բոլորիս, նոյնպէս և նրանց համար վերածնութիւն կը բերէ։ Եթէ նրանց բոլոր իղձերը չիրագործուին, յամենայն դէպս կը թեթևանայ նրանց ծանր վիճակը»։

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Աւագնորդութիւն
Հայոց Եւրոպիոյ
Համար 2791

Մարսէյլի 12 հոկտ. 1915

Մարսէյլի Հայ Մատրան Պատ. Հոգաբարձութիւնն ամսոյս 9 թուակիր պաշտօնագրով կը տեղեկացնէ մեզ թէ՝ տեղւոյն հովիւ եղիչէ Գալէնճեան քահանան իր անցեալ կարգ մը ծանր յանցանքներուն վրայ այս անգամ աւելցուցած է մի նոր և ծանրագոյն ևս յանցանք, ինչ որ Ընդհ. Ժողովոյ Տիար Աբեղեանի և Հոգաբարձութեան Դիւանին մանրամասնութիւններն և խղճամիտ քննութեամբ հաստատուած են։

Տ. Գալէնճեան տեղեկով թէ Ընդհ. Ժողովոյ կողմէ պաշտօնանկ ըլլալ ինք կը կամենէ հրաժարական տալ իր հովուական պաշտօնէն։ Ընդհ. Ժողովը կընդունի իր այդ հրաժարականը միաձայնութեամբ և Հոգաբարձութիւնը կը տեղեկագրէ մեզ հարկ եղած պատիժն անօրինելու համար։

Յիշեալ քահանայի մասին անցեալին մէջ քանի՛ քանի անգամ բողոքներ և հանրագրութիւններ հասան մեզ, և մենք քանիցս թէ՛ մասնաւոր և թէ՛ պաշտօնական թղթակցութիւն յորդորեցինք զինքն որպէս զի ուղղէ Հայ եկեղեցականութեան անպատուաբեր իր անզգաստ ընթացքը, հակառակ պարագային ստանալով իր մասին խիստ անօրէնութիւն, նոյն ինչպէս պիտանի, Պատ. Հոգաբարձութիւնն և այլք ևս խոհեմութեան և զգուշութեան յորդորներ անպակաս ըրած են. սակայն դժբաղդաբար ամէն բարեացակամ խորհուրդ և իրաւունք ապարդիւն Յանցին ցվերջ։

Եւ արդ, իբրև Աւագնորդ և Արքեպիսկոպոս Թեմիս՝ ցաւ ի սիրտ որոշեցինք գադրեցնել Գալէնճեան Եղիչէ քահանան Մարսէյլի Հայոց Հոգևոր հովուութեան պաշտօնէն, և այն պաշտօնական ձանուցմամբ բոլորովին կարգելով զինքն այսուհետև ա՛ր և իցէ քահանայական պաշտօն կատարելէ թէ՛ Մարսէյլի և թէ՛ Եւրոպայի մեր առաջնորդական վիճակին մէջ։

Մեր այդ պաշտօնական որոշումն ձանուցանելով ի գիտութիւն վիճակիս Արժ. Հոգևոր Հովուացս, Յարգելի անդամոց Պատ. Ընդհանուր Ժողովոյ և Հոգաբարձութեանց, և համայն բարեպաշտ Ժողովրդեան՝

Ողջունիւ սիրոյ

Մնամք ազօթարար

Աւագնորդ Հայոց Եւրոպիոյ
ԳԻՒՈՐԳ Արքեպիսկոպոս

ՏԵՂԱԿԱՆ

Մարսէյլի Հայ գաղութի Ընդհանուր ժողովի Դիւանին կողմէն նամակ մը առացած ենք որ Ամէնեսիի նախորդ թուի «Տիզական» բաժնին մէջ գրուածը թէ Տ. Յ. Զէյէեան ցասիսընդներ կոչեց ժողովուրդը, թիւրիմացութեան մը արդիւնք կը համարի։

Դիւանը կը յայտարարէ թէ Տ. Յ. Զէյէեանի խօսքերը ուղղուած էին ժողովրդին մէջէն անանց սրանք մի քանի օր առաջ անառարկելի և հայհոյական նամակներ գրկած են եղեր Հոգաբարձութեան անդամներուն։ Ամէնեսիի խմբագիր-տնօրէնը սրատեսութիւն չունեցր այդպիսի նամակներուն գոյութենէն և Ընդհ. Ժողովին մէջ խօսք անգամ չէր անցած այդ մասին, այլ ժողովրդի մասին կը խօսուէր, չէր կրնար գուշակել Տ. Յ. Զէյէեանի միտքը, այլ գործածուած բառերը նկատի կառնէր. մանաւանդ որ նոյն իսկ տարբեր մարդոց գործածուած պարագային մէջ անտեղի կը լինէր ցասիսընդ բառը կսկծ ժողովուրդ բառին երբ յայտնի է թէ այդ անառարկելի հայհոյիչ նամակագիրներ չէին կրնար ներկայացնել ժողովուրդը մինչդեռ Հոգաբարձութեան Տիար Աբեղեանին խօսքը ժողովրդի մասին էր։

Վերջապէս, քանի որ Դիւանը կը յայտարարէ թէ Տ. Յ. Զէյէեան — անշուշտ ժողովէն Մ. փորթուգալեանի մեկնելէն յետոյ քանի որ մինչև այդ բոլորն խօսք չէր եղած հայհոյական նամակներու գոյութեան մասին — բացատրած է թէ իր արհամարհական ցասիսընդ բառը ուղղած էր հայհոյիչ նամակագիրներուն հասցէին և ոչ թէ ժողովրդին սրին կը պատկանի ենք ևս և հետևապէս չէր ալ կարող այդպիսի անարգանք մ՚ընել իրեն, մենք ալ այդ մեկնաբանը վերցուած կը համարինք և այլ ևս հարկ չենք տեսներ երկարաբանութեան։

* * *

Ա. Զ Գ

Մարսէյլի հայ մատրան Հոգաբարձութեան կողմէն դրկուած է մեզ հետեւեալ ազդը հրատարակութեան համար.

Մարսէյլի մատրան Հովուութեան պաշտօնին փափաղող հոգեւորականը կրնան դիմել գրաւոր ձեւով Հոգաբարձութեան,՝ իրենց վարքաբարքին մասին վկայագրերը նախապէս հաղորդելով, մինչդեռ ատեն իրենց ընտանեկան կացմին մասին տեղեկութիւններ տալով։ Նախընտրելի են բնականաբար վարժացած և ֆրանսագէտ թեկնածուները։

(*) Հոգաբարձութեան տեղեկատուն է Տիար Յովհաննէս Սահաթճեան (Mr. H. Sahatdjian. Marseille)։ ԽՄԲ.

Ա. Զ. Դ.

Գ. ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ հագուստի վաճառատունը փոխադրուած է Ռէփիւպլիք փողոցը N° 92, « A la Source», Maison de confections, Bonneterie, Chemiserie pour hommes, femmes et enfants.

Թղթակցութիւններ պէտք է ուղղել. K. Hovnanian, 92, rue de la République, Marseille հասցէին։

ՃԱՆԱՊԱՐՀԻՍ

Բուքրէշ, 18 սեպտեմբեր 1915

Մարսէյլէն Բուքրէշ. — Պատերազմի ներկայ պայմաններու պատճառով Ռուսաստանի վրայով հայրենիք վերադարձող Հայերը երկու ճամբայ ունին միայն. 1. Մարսէյլ–Սէլանիկ–Նիշ և Նիկոդին (Սերպիա)–Բուքրէշ. 2. Մարսէյլ–Սէլանիկ–Սոֆիա–Բուքրէշ։

Սէլանիկի մէջ բարեկամներու և պաշտօնական անձնաւորութիւններու կողմէ տրուած խորհուրդին համաձայն, ես առջի ճամբով Սէլանիկէն Բուքրէշ եկայ, յետոյ Ռուսաստան մեկնելու համար։

Համաձայնելով Ա. ըմբէնիահ ընթերցողներուն նկարագրել իմ այս ճամբորդութիւնը, նպատակ է հայրենիք վերադառնալ ցանկացողներուն նպաստաւոր ըլլալ, առանց սակայն երաշխաւորելու վերադարձողներէն մէկի մինչև Բուքրէշ հասնիլը, քանի որ թերևս Սոֆիաի գիծը ուղի նպաստաւոր կարող է ըլլալ (1) և թէ թերևս չատերը չկրնան ճամբին այն դիւրութիւնները ստեղծել իրենց համար, ինչ որ ես կրցայ ունենալ Մարսէյլի և Սէլանիկի թանկագին բարեկամներուս չնորհիւ։

Ցաղողութեան գաղափարը սակայն ինքնին յարաբերական է, և դա կախուած է ոչ միայն իւրաքանչիւր անհատի այժերէն և ընդունակութիւններէն, այլ և չրջապատի մթնոլորտէն։ Չէ կարելի ըսել, օրինակի համար, թէ Եւրոպայի մէջ մեր ունեցած բոլոր հայ ուսանողներն ալ ընդհանուր ու նման յաղողութեան ձգտումը ունին. անոնցմէ չատեր 8–10 տարիներու ուսանողական ցոփ ու փճացած կեանքի մէջ կը գտնեն իրենց յաղողութիւնը, իսկ ուրիշներ նիւթական և բարոյական տագնապներէ յետոյ, նախ ազատութիւնով Եւրոպա գալէ յետոյ, ապա կը փնտռեն փախիլ ու կը մերժուին։

Ա. յս փոքրիկ մտիւանկեալէն յետոյ անցնեմ իմ ճամբորդութեան։

Անցագիր. — Թէ ամէն մէկ ճամբորդ անցագիր ունենալու պարտաւոր է, ատոր մասին ոչ մէկ կասկած։ Կերպով մը օրինական մէկ անցագիր ձեռք բերիլէ յետոյ (տիրոջ լուսանկարով), այդ անցագիրը պէտք է վաւերացնել տալ Մարսէյլի (հիմ անկէ կը մեկնի) կառավարչատունը (préfecture), ապա անցնելիք երկիրներու հիւպատոսարաններու մէջ — յոյն, սերպ, ռուման և ռուս։ Ես ունիմ ֆրանսական անցագիր, զոր Մարսէյլի կառավարչատան վաւերացնելէ յետոյ յոյն հիւպատոսին viser ընել տուի Յունաստան (Սէլանիկ) գալու համար, որովհետև իմ անցագրի վրայ sujet arménien գրուած ըլլալով, Մարսէյլի ռուս փոխ–հիւպատոսը մերժեց վաւերացնել։ Սէլանիկի ռուս հիւպատոսը համաձայնելով իմ անցագիրը վաւերացնել, անկէ յետոյ վաւերացուցին սերպ և ռուման հիւպատոսները։

Ֆրանսական կառավարութիւնը անցագրի համար ինձմէ վերցուց մէկ ու կէս ֆրանք, Մարսէյլի յոյն հիւպատոսարանը 11 ֆր., Սէլանիկի ռուման հիւպատոսարանը 5 ֆր., իսկ միւս հիւպատոսարանները ոչինչ չպահանջեցին. այնպէս որ անցագրի համար ընդամէն ծախսած եղայ 17 1/2 ֆրանք։

Ճամբան. — Մարսէյլէն Սէլանիկ գալու համար վերցուցի Messageries Maritimes ֆրանսական ընկերութեան Mossoul չոգենաւը, որ բեռնակիր նաւ ըլլալուն համար, ծովու վրայ ճամբորդութիւնը տևեց հինգ տասն օր, երբ մէկ գիշեր Malte կղզիի և երկու գիշեր Յունաստանի Pirée նաւահանգիստին առաջ կանգ առնել ստիպուեցանք։

Երեք տարիներու աղքատ ուսանող, հազիւ կրցայ նաւի կամրջակին (sur le pont) վրայ անկիւն մը ունենալ, գետապարտուելով խոնաւ, թրջած ու չոր տախտակներուն վրայ պառկիլ և արևու տապին կամ ծովու խոնաւութեան ենթարկուիլ։ Ունեցածս տեղին համար վճարեցի 67 ֆր. 60 սանթ., թէև յետոյ նաւին վրայ իմացայ որ չատերը 40-50 ֆր. վճարած էին նոյն տեղի ու պայմաններու համար, Մարսէյլի մէջ ունեցած իրենց բարեկամներու չնորհիւ։ Ձամբու ծախքին մէջ հաշուած էր նաև իմ անուղղը։

Անցագիրը կանոնաւորելու համար ըստիպուեցայ մէկ չաբաթ Սէլանիկ մնալու, ապա երկաթուղի վերցուցի յոյն-սերպական սահմանագլուխը գալու համար։ Դիժուար պիտի ըլլար մի առ մի նկարագրել այն բոլոր վայրերը ուրկէ անցայ կամ այն բոլոր պայմանները զորս լրացուցի մինչև Բուքրէշ հասնելու համար. կը բաւականանամ միայն կանգ առածս քաղաքներու անունները նչանակելով՝ երկաթուղիի ծախքը միասին դնելով, ապա մէկ քանի անհրաժեչտ խորհուրդներ տալով։

	ֆր.սանթ.
Մարսէյլ-Սալոնիկ	67,60
Սալոնիկ-սերպ սահմանագլուխ (Guevguéli)	4,
Գեվգելի–Նիշ	15,20
Նիշ-Փարաչին	8,60
Փարաչին-Զայչար	5,15
Զայչար–Նիկոդին	2,80
Նիկոդին–ռուման սահմանագլուխ (Դանուբ)	0,50
Դանուբի վրայ–Séverin(Ռումանիա)	7,50
Սեվրին Բուքրէշ	12,50
Մարսէյլէն մինչև Բուքրէշ	118,85

Թերևս չատերը մտածեն թէ Մարսէյլէն մինչև Բուքրէշ հասնելու համար չատ ճամբու ծախք չկայ, միայն 118 ֆր. բայց այդպիսիները չարաչար կը սխալին և դա հետևեալ պատճառներով։

1. — Նախ զանազան պատճառներով դժուար է ուղղակի ճամբորդել, այնպէս որ ճամբորդը պարտաւորուած է հոս ու հոն կանգ առնել ուր ծախքերու կենթարկուի և նկատի ունենալու է որ Սէլանիկի ապրուստը աւելի թանգ է քան հարաւային Ֆրանսայի ապրուստը. իսկ ապրուստի գինը Սերպիոյ մէջ իր չափը կանցնի. ըսեմ միայն, որ Սերպիոյ Նիշ քաղաքին մէջ պատճառով մը մնացած մօտ 30 Հայերու իւրաքանչիւրը օրական մէկ անկողնի համար կը վճարէ երեք ֆրանք, մէկ չատ հասարակ և անմաքուր հիւրանոցի մէջ։

2. — Ճամբորդը պարտաւոր է վճարումներ ընել Սէլանիկի նաւահանգիստը դուրս գալու համար, Ռումանիա անցնելու համար, կառքի, թրամվայի վճարելու և այլնի համար։

3. — Ճամբորդը պարտաւոր է աւելի քան հոգատար ըլլալ իր անուղղին, որպէսզի ճամբի կէսին չմնայ. նա ունենալու է մոմ, Սերպիոյ երկաթուղիներու մէջ վառելու համար. նա պարտաւորուած է զանազաններու ձեռքին մէջ մի բան դնել, իր ճամբորդութիւնը դիւրացնելու համար և այլն։

Իսկ թէ 3–4 երկիրներէ անցած միջոցին մէկ երկրի դրամը միւս երկրի դրամին հետ փոխանակած ժամանակ ինչ կորուստներու կամ խաբեբայութիւններու կենթարկուի, ատոր մասին ալ կը խօսիմ։

Օժանդակութիւն. — Մէկ երկրէ միւս երկիր անցած միջոցին, նոյնիսկ Սերպիոյ կամ Ռումանիոյ մէկ քաղաքէն միւս քաղաք գնացած միջոցին, անպայման ուրիշներու օժանդակութեան պէտք ունի ճամբորդը, որպէսզի կրնայ անցագրի խնդիրը կարգադրել տալ կամ կրնայ ճամբորդել։

Հայ ճամբորդ մը թերևս դիւրութիւններ ունենայ Սէլանիկի մէջ, քանի որ հոն ընթացիկ կերպով կը խօսին յունարէն, թիւրքերէն և ֆրանսերէն լեզուները. Հայերու թիւը նչանակելի է. կարելի է նոյն իսկ ուսերէն խօսողներ գտնել։ Յաջենայն դէպս, Սէլանիկի մէջ օժանդակութեան պէտք ունեցող և ոչ ոք ճանչցող հայ ճամբորդը կարող է դիմել Հայոց եկեղեցին։

Սերպիա մտած միջոցին, անցագիրը իր ձեռքէն կառնուի, Նիշի կառավարչատան մէջ յետ տալու համար։ Նիշի կայարանը չատ հեռու է քաղաքէն, մօտ 2–3 քիլոմէտր. ասոր համար, մանաւանդ որ լեզուն չգիտէք և ֆրանսերէն խօսող գոյութիւն չունի, անպայման փնտռելու և գտնելու է Նիշ քաղաքին մէջ Ֆէմախցի օրճագործ պ. Օհաննէս և իր գաւակը. մանաւանդ վերջինս որ միչտ բարեացակամութեամբ կօժանդակէ Հայերուն. թէև քիչ մը դժուար է գտնել, բայց կարելի է փնտռել նաև դօքտ. Օհաննեսը, որ սերպական հիւանդանոցին բժիշկներէն է։ Առաւօտ ժամը 10ին երկաթուղին կը հասնի Նիշ և ճաշէ յետոյ ժամը 4ին կը մեկնի. այնպէս որ ճամբորդը ժամանակ ունի իր գործերը կարգադրել տալու։

Նիշէն Նիկոդին գալու համար նոյն դժուարութիւններն ու դժուարութիւնները. Նիկոդինի մէջ, փնտռելու է Ֆէմախցի նախկին ուսուցիչ Գէորգեանի խանութը։ Նիկոդինի Սերպիոյ վերջին քաղաքն է Ռումանիա անցնելու համար։ Դանուբ գետը երկու երկիրներու սահմանը կը կազմէ. չատ թաթական երեք անգամ նաւ կայ Դանուբի վրայ — երեքշաբթի, հինգշաբթի և չաթաթ օրեր. ուրեմն ճամբորդը ըստ այնմ իր գործերը կարգադրելու է։

Ռումանական նաւը նոյն երկրի առաջին նաւահանգիստ Severin դուրս կը հանէ ճամբորդները ճաչէ յետոյ ժամը 5ի մօտեր. ժամը 8ին երկաթուղի կայ Բուքրէշի համար. բայց մինչեւհիմա ռումանի կառավարութիւնը խիստ է (անցագիր, պայուսակ, քարանթին), այդ պատճառով ճամբորդը ստիպուած է Séverin մնալ, ուր հարցնելու է Հայերը (կայարանը հեռու է), և գիշերը անցնիլ, թէև հոս կարելի է ուղղակի հիւրանոց մը գնալ՝ յաջորդ առաւօտ ժամը 7ին երկաթուղի նստելու համար։ Séverinի մէջ ռումանի կառավարութիւնը ձեր անցագիրը կը վերցնէ, փոխան տալով թուղթ մը, որպէսզի Բուքրէշի կառավարութենէն առնաք ձեր անցագիրը. իսկ երբ յայտնէք որ Բուքրէշ չէք մնար, այլ ուղղակի Ռուսաստան կանցնէք, անցագիրը չեն վերցներ։

Բուքրէշի մէջ Հայերու սրճարաններն և եկեղեցին չատ հեռու են կայարանէն, որու համար ալ փնտռելու և գտնելու է Հայոց եկեղեցին կամ հայ խանութ մը, մինչև որ կրնաք ձեր գործերը կարգի դնել։

Դրամը. — Ըսի արդէն որ մէկ երկրի դրամը նոյն արժէքը չունի մէկ ուրիշ երկրի մէջ։ Մէկ երկու տարբերութիւններ դնեմ նորեկ ճամբորդներու գործը դիւրացնելու համար։

Ֆրանսական թղթադրամը յունական նին հետ փոխած միջոցին 10 0/0 կը վնասէք, այսինքն ֆրանսական 5 ֆրանքին կը տան 4 ½ ֆր. յունական դրամ։ Ֆրանսական ոսկին նոյն արժէքը ունի Յունաստանի մէջ, այսինքն 20 ֆրանք է։

Յունական դրամը աւելի արժէքաւոր է քան սերպականը. երբ 5 ֆր. յունական դրամ տաք, առանալու էք ամենապակաս 6 ֆր. սերպ դրամ. ֆրանսական մէկ ոսկին Սերպիոյ մէջ արժէ ամենապակաս 27 ֆր.։

Ռումանիոյ մէջ ֆրանսական մէկ ոսկին 25 ֆր. է, իսկ սերպ 6 ֆրանքի համար, օրինակ, կը տան միայն 5 ֆրանք։

Մէկ քանի խորհուրդներ. — Մարսէյլէն մինչև Բուքրէշ ճամբորդութիւնը կը տևէ, եթէ բնաւ կանգ չառնէք, ամենապակաս 15 օր. այս երկար ճամբորդութեան միջոցին, մանաւանդ Սերպիոյ մէջ և Դանուբի վրայ, ունենալու է պէտք եղած անուռդը։ Յաճախ պատահեցաւ ինծի, որ պատճառով մը պէտք եղած կերակուրը չունենալուս ստիպուած եմ եղեր կրկինը վճարելու նոյնչափ անուռդի համար։

Ձմրան բնաւ պէտք չկայ ձեր ճամբորդութեան մասին անծանօթներու հետ խօսելու կամ բարձրաձայն իրարու հետ վիճելու, որպէսզի ոչ մէկի ուշադրութիւնը հրաւիրէք, քանի որ ամէն տեղ ամէն մարդ այժմ չորս ականջ և չորս աչք ունի։

Ձեր վրայ ունենալու չէք նամակներ կամ ձեռագիրներ, որպէսզի հարց ու փորձի կամ նեղութիւններու չենթարկուիք։ Սէլանիկէն երկու բարեկամներս ինծի նամակներ տուած էին իրենց ծնողաց յանձնելու համար. սերպ պաշտօնեաները ինծմէ վերցուցին երբ Սերպիան կը թողնէի Ռումանիա մտնելու համար. իսկ հայ ճամբորդներէն երկու հոգի գաղտնի թուղթեր պատուած միջոցին ստիկաններէ տեսնուած ըլլալով, չկրցան մեզի հետ Ռումանիա անցնիլ։

Ա. Մ.

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՌԱԶՄԱՎԱՐԸՆ

Շաբաթնի Ցակատամարտը

Պաշտօնական զեկոյցները (communiqué) *իրենց չակիրճ ոճով արդէն իմացուցած են ֆրանսական զօրքի յաղթական յարձակումը Շամբայնի մէջ և գերմանական բանակին նահանջումը։ Թերևս հետաքրքրական կը լինին Ա. ըմբէնիահ ընթերցողներին համար այդ պատմական կռուին մասնակցողի մը տպաւորութիւնները։*

Այս պատերազմական գործողութիւնը ոչ մէկ քանի ժամուայ և ոչ իսկ մէկ քանի օրուայ աչխատութեան արդիւնքն եղաւ, այլ երկար չաբաթներու։

Պատերազմի առաջին ամիսներուն փորձառութիւնը և ռուսական վերջին պարտութիւնները ապացուցած էին թնդանօթաձգութեան մեծ դերը արդի ռազմապատրաստութեան մէջ։ Ոտաի 2.3 ոսկէ ի վեր ֆրանսական կառավարութիւնը մեծ գարկ տալ սկսաւ թնդանօթներուն և ռմբակներուն (obus) չինուածքին, զորս իրեն ամրողջ ձեռնհաս այժերը այդ նպատակին գործածելով։

Այդ ընդհանուր գաղափար ունեցող կարգադրութիւնը պէտք է միչտ յիչել և չնորհաւորել ֆրանսական կառավարութիւնը և վինուբական հրամանատարութիւնը այդ մասին իր ունեցած հոգածութեան համար։

(1) Ընթերցողի ուշադրութիւնը կը հրաւիրենք սա կէտի վրայ որ այս թղթակցութիւնն գրուած է սեպտեմբեր 18ին (Ն. Տ.)։ ԽՄԲ.

զաստիարակ պատրաստելու համար։ Ամեն տարի 1 ½ միլիոն ֆրանկ հատկացվում է այդ նպատակով։ Ֆրանսիայի մեջ կան 83 նորմալ դպրոցներ, որոնք ունեն 2.500 աշակերտ։ Ուսման տևողությունը 3 տարի է։ Ընդունվում են 17 տարեկան հասակում։ Ուսումնական տարին տևում է 10 ամիս։ Ամեն դպրոցում կա 3 ուսուցիչ և 1 ուսուցչուհի։ Ուսուցիչների ընդհանուր թիվը 300 է։ Ուսուցչական ամենաբարձր դպրոցը Փարիզում է։ Այնտեղ ընդունվում են 100 աշակերտ, որոնք ստանում են բարձրագույն կրթություն։ Ուսումնական տարին տևում է 2 տարի։ Ուսուցիչների թիվը 30 է։

Ֆրանսիայի զորքերի մեջ կան հետևյալ զորամասերը։ Դիվիզիա (division) 2 կամ 3 բրիգադից (brigade) է բաղկանում։ Բրիգադը՝ 2 գումարտակից (régiment) կազմված է լինում։ Գումարտակը՝ 3.000 հոգի է։ Գումարտակը բաժանվում է 4 ընկերության (compagnie)։ Ընկերությունը 250 հոգի է։ Ընկերությունը բաժանվում է 4 մասի (section)։ Մի մասում 62 հոգի կա։ Ընկերությունը կազմում են նաև 2 հրացանակիր (fusées éclairantes) վաշտեր։ Հրացանակիրները ունեն հատուկ հրացաններ։ Հրացանակիրները և զորքերի առաջ գնացող հետախույզները (éclaireurs) կազմում են հեծելազորի մի մասը։ Հեծելազորը բաժանվում է գնդերի (régiment)։ Գունդը 4 էսկադրոնից (escadron) է բաղկանում։ Էսկադրոնը 150 հոգի է։ Էսկադրոնը բաժանվում է 3 մասի։ Հրետանին (artillerie) բաղկանում է մարտական (batterie) և պարկային (parc) մասերից։ Մարտական մասը 6 հրանոթ ունի։ Հրանոթները լինում են 75 միլիմետրանոց և 120 միլիմետրանոց։ Հրանոթները ձիերով են քաշվում։ Հրանոթների համար կան նաև ավտոմոբիլներ։ Հրանոթների համար կան նաև ավտոմոբիլներ։ Հրանոթների համար կան նաև ավտոմոբիլներ